

**XIX საუკუნის II ნახევრის ქართველი ქალი
სოფრომ მგალობლიშვილის ნოველაში
„დიდ ზალაში“**

**A Georgian Woman of the Second Half of the 19th Century
in Soprom Mgaloblishvili's Short Story
„In the Great Hall“**

თამარ გოგოლაძე

გორის სასწავლო სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Tamar Gogoladze
Gori State Teaching University
Georgia, Gori

ABSTRACT

The second half of the 19th century is a different era in the characterization of the Georgian society in fiction. What was the profile of a Georgian woman in the new century? This is still thought by a romantic poet (Nikoloz Baratashvili), who represents the era of Georgia before the loss of independence and at the same time idealizes the „old mothers“ and fear that in the new time they may be threatened by moral change, which contributed (especially to the upper class) strengthening the practice on the background of habits of the attractive side of a beneficial marriage or a different life. This process can be seen in part in the later controversy with the realist poet and playwright Giorgi Eristavi („Mad,“ „The Controversy“), Lavrenti Ardaziani, and popular writers from the 1970s and 1980s. From this point of view, the work of the popular writer Soprom Mgaloblishvili (1851-1925) is noteworthy, in which the moral face or interests of different layers of the Georgian society were visibly reflected.

This issue with Mgaloblishvili is presented next to the reflection of the peasants' life with a kind of nihilism by the testimony of the representatives of the high circle of his modern era, especially women, which is completely different from the model of Nikoloz Barashvili („Fate of Kartli“ - Sofia) mothers. The article focuses on Soprom Mgaloblishvili's short novel „The Great Hall“ (1885). The novel is not included in existing editions. It was partially published (first chapter) in the newspaper „Droeba“ in issue 20 of 1885 and continues in the newspaper „Iveria“ in issue 10 of 1865. The short story was published separately together with the short story „On Tsvrevi“ by Grigol Kipshidze in 1886 in „Tbilisi“. The Georgian writer sharply

criticizes women in a high society whose interests are far from the patriotic problems of the world. While foreigners in love with Georgia decided to study the Georgian language.

These works are presented in a more novel genre, which is being developed in one episode, on the background of the fancy ball of a high society meeting in a large hall.

Mgaloblishvili's above-mentioned novel is an ideological continuation of the issue presented to Giorgi Eristavi about the superficial change of modern women. And despite its low artistry, it does not lose its dignity to this day.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლორი, ქართული ხალხური ლიტერატურა, სოფრომ მგალობლიშვილი, რომანი, ახალი დრო, ქართველი ქალი, სატირა.
Keywords: Folklore, Georgian Folk Literature, Sophrom Mgaloblishvili, Novel, New Time, Georgian Woman, Satire.

XIX საუკუნის II ნახევარი ქართულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში უამრავი ახალი მოვლენით აღინიშნა. ბატონყმობის გაუქმების შემდგომ რუსეთიდან წამოსული ახალი ტალღა ხალხოსნობის სახით იჭრება საქართველოშიც. ქართული ხალხოსნობა მხატვრული ლიტერატურითაც გვერდში უდგება 60-იანელ რეალისტებს. იგივე თემები, თუმცა უფრო სოციალური პრობლემატიკითა და მისწრაფებებით, ცხოვრების, განსაკუთრებით ქართული სოფლის მცხოვრებთა ყოფის, მისი სიღუბნის ჩვენებით, მაგრამ ნაკლებმხატვრულობით, უფრო ყოველდღიურ საჭიროებებზე პუბლიცისტური ტონით წერის მანერით. მაგრამ ეს არაა დაშორება ქართული ლიტერატურის ტრადიციებთან, არა უარყოფა ან გვერდის ავლა დამოუკიდებლობადაკარგული ქვეყნის ძირითადი სატკივრისა, არამედ ერთგვარი მინიშნებაც ზნეობრივი სრულყოფისაკენ. ამით გამოირჩევა ქართული ხალხოსნური ლიტერატურა, რომლის ბირთვი მაინც ქართლშია და ქართლელი მწერლების იდეურ მიზანსწრაფვასთან არის დაკავშირებული. ამ კუთხით ქართველი პროზაიკოსი სოფრომ მგალობლიშვილი (1851-1925), აგრძელებს რა ქართული ლიტერატურის ტრადიციებს, მხატვრული პროზითა თუ პუბლიცისტიკით ცდილობს თავისი წვლილი შეიტანოს სამშობლო ქვეყნის ტკივილიანი პრობლემების წარმოჩენაშიც. როგორც მკვლევარი ლ. მინაშვილი და ი. ევგენიძე შენიშნავენ, „სოფრომ მგალობლიშვილთანაც სხვა ქართველი ხალხოსნების დარად ხალხოსნური ტენდენციები ძირითადად მასალის შერჩევასა და შემოქმედებითი თემატიკისადმი მიდგომის თავისებურებებში გამოიხატა“ (მინაშვილი... 2013: 358).

სტეფანე ჭრელაშვილი, ხალხოსანთა ჟურნალ „იმედის“ რედაქტორი, თავის ერთ-ერთ წერილში („მამულის შვილი“) გამოკვეთდა ფაქტს,

რომ „ერთი და იგივე მამულის შვილნი განირჩევიან ერთმანეთისაგან არა მამულის სიყვარულით, არამედ იმით, თუ რომელი მათგანი მომეტებულ სამსახურს გაუწევს თავის სამშობლოს. მაშასადამე, ჩვენი პირდაპირი მოვალეობაა გამოვიკვლიოთ ჩვენი ქვეყნის მდგომარეობა, მისი ისტორიული მიდრეკილებანი, ტრადიციები, მისი ჩვეულებანი, მატერიალური გარემოებანი, მისი ავი და კარგი, მოკეთე და მტერი, ერთი სიტყვით, მთელი მისი ავან-ჩავანი, რომ ამით წარმოდგენილი ჰქონდეს მისი ფიზიონომია, და შეძლების და გვარად, მივცეთ მას ხელი, ვაჩვენოთ მისი გაუმჯობესების საღსარი და შევუდგეთ იმ გზას, რომელიც დააყენებს წარმატებისაკენ“ (ჭრელაშვილი 1881: 17).

მამულის სიყვარული სიტყვით და საქმით – ჯერ კიდევ 40-იან წლებში რომანტიკოსი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოემაში „ბედი ქართლისა“ წარმოჩინდა ერთგვარი შედარებით უწინდელ, „ნეტარხსენებულ დედათა“ ღირსებით, რომ მისი მთავარი მოვალეობა მამულიშვილის აღზრდა იყო, განსხვავებით დროებისაგან სახეცვლილი დედებისა:

„ქარმან ჩრდილოსმან ყველაზე პირველ
გარდაუცვალა მათ გული ცხოველ!
ჯანი გავარდეს აწ შვილსაც, მამულს,
ოღონდ ვაამოთ ჩვენს საკუთარ გულს,
რის ქართველობა, რა ქართველობა,
მითომ რას გვავენებს უცხო ტომობა!“

(ბარათაშვილი 1979: 95).

60-იან წლებში ილია ჭავჭავაძის „ქართველის დედა“ უკვე წარსულთან შენივთებულ ახალ ამოცანას აყენებს ქართველი დედის წინაშე:

„აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს,
საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას,
შთაგონებულ კაცსა სიყვარულს, მმობას, ერთობას, თავისუფლებას“
(ჭავჭავაძე 1975: 12).

80-იან წლებში მდგომარეობა უფრო გართულდა, ახალი დროის ქალები უკვე ახდილად უარყოფენ ქართველობას და დასცინიან მათ, ვინც საქვეყნო საქმისათვის ფულს გაიდებს საქველმოქმედოდ.

ასეთი ქალები მოჩანან სოფრომ მგალობლიშვილის პატარა ნაწარმოების („დიდ ზალაში“) ფონზე, რომელიც სრული სახით დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიის“ 1885 წლის №10-ში.

პირველი პუბლიკაცია ამ ნაწარმოების პირველი თავისა მოხდა 1881 წელს გაზეთ „დროების“ №2-ში. „ივერიის“ პუბლიკაციის შემდეგ იგი ცალკე წიგნად გამოვიდა 1886 წელს მოთხრობასთან „ცვრევაზე“ ერთად.

ნაწარმოები შემდგომ, საბჭოთა პერიოდში გამოცემულ ს. მგალობლიშვილის თხზულებათა კრებულებში (1926, 1951 და 1963) არ შესულა. ამიტომ, ვფიქრობთ, იგი „ივერიის“ საჟურნალო ვარიანტისა და 1886 წლის გამოცემების სახით არსებობს და, ამდენად, ნაკლებადაა შესწავლილი

ლიტერატურათმცოდნეთა მიერ. ამას კიდევ ემატება ის გარემოებაც, რომ საბჭოურ ლიტერატურათმცოდნეობით ნააზრევში ყურადღება ძირითადად მახვილდებოდა ს. მგალობლიშვილის შემოქმედებაში სოციალურ პრობლემატიკაზე და მხოლოდ ჩვენს სადისერტაციო ნაშრომში („სოფრომ მგალობლიშვილის მხატვრული პროზა“, 1983) არის განხილული ცალკე თავში „ეროვნული საკითხი ს. მგალობლიშვილის პროზაში“, ისიც მიმოხილვითი, ზოგადი ფორმით.

„დიდ ზალაში“ ჟანრობრივად არაა გამოკვეთილი, რამდენადაც მოქმედება მხოლოდ ერთ ადგილას, კერძოდ, მდიდარი ქალაქელი კაცის სამეჯლისო დარბაზში ვითარდება, ნაწარმოების სხვადასხვა ნაწილებში 3 წყვილის დიალოგებით. ვფიქრობთ, იგი უნდა მერყეობდეს „ნოველის“ ჟანრსა და „ესკიზს“ შორის. მაგრამ ჩვენს სტატიაში მას „ნოველას“ მივაკუთვნებთ, თემა ნოველისა გათხოვებასა და დიდ სიყვარულზე მეოცნებე ქალების განცდება მათ მეჯლისოზე შეხვედრილ კავალრებთან მიმართებით. მთავარი გმირები ლიზიჩკა ხურმაძე, ანეტა იაზონოვნა და ზიზო (ელისაბედ) ამყაძისაა. მათი ოცნების მამაკაცებიდან პირველი მიტია სამხედრო პირია, რომელმაც სიმამრის, უდარდელაძის, წყალობით მიაღწია ნაჩაღნიკობას, მეორე რუსია - პახომ პახომიჩი, რომელიც ქართულ ენაზეც საუბრობს, ასევე სამხედრო პირია, მესამე კი რუსეთში განათლებამიღებული, რუსეთშივე ქართველი აზნაურია, რომელიც ძველთაძველი გვარის ქალზე დაქორწინებასა და რუსულ ყაიდაზე ოჯახის მოწყობაზე ოცნებობს.

მთავარი მაინც თითქოს ეს ზალაა - დარბაზი, სადაც სხვადასხვა უცხოურ ცეკვებსა და ლეკურსაც თამაშობენ, ქალები შესაფერ კავალრებს ირჩევენ და მომავალზე ოცნებობენ. სახლის გარეთ მყოფი ადამიანები კი „ზოგი ქვაზე დგება, ზოგი თითის წვერებზე, რომ დაინახონ ლეკურის თამაში, ქონდრის კაცები კი კმაყოფილდებოდნენ მხოლოდ ჭერზე ჩრდილების ციმციმის დანახვით“ (მგალობლიშვილი 1885: 81).

მწერლისათვის მნიშვნელოვანია ქართველი ქალბატონები, რომელთა პორტრეტებს არაიშვიათად სატირულ სახეს აძლევს. მაგალითად, გაუთხოვარი ლიზიჩკა ხურმაძეს, როგორც მხოლოდ მიზანწრაფულ ქალს, ისე ახასიათებს, თითქოს დადებითი თითქმის იკარგება მის სხეულში. სული კი ეშმაკისთვის მიუყიდა. იგი ერთიანად მოუცავს ფიქრს საქმროს დასაკუთრებაზე ისე, რომ არც კი ფიქრობს, ვინ იქნება იგი. აქ არაიშვიათად ქალურ სიკეკლუცესაც არ ზოგავს, მაგრამ ნაჩაღნიკობის მაძიებელი მოღალატე მიტიას გამწარებით აგდებს, რაზედაც კავალერი სიცილ-სიცილით პასუხობს: „კავალერმა ურცხვად გაიკასკასა, ხელების მტვრევით გაიარა და გაერია ხალხში“ (მგალობლიშვილი 1885: 87). არც ლიზიჩკას და არც მის კავალერს რცხვენიათ დაფარონ საკუთარი მიზნები. მათი საუბარი ერთგვარი აღსარებაცაა, მწერლის კალმით სატირულად გამმაფრებული.

ზიზო ამყაძე თითქოს შეყვარებულია თავის რუსეთშივე ვასილზე, მაგრამ მისი ფიქრებიც ტრადიციის კანონების დარღვევისკენაა მიმართული

და თვით მისი მამა - ერთობ გაბღენძილი, ყოფილი ერისთავის გვარის ამაყადე, რომელიც სასიძოდ სწუნობს აზნაურს, უარს არ ამბობს უცხოტომელ მასწავლებელ პოტაპენკოზე (რომელმაც თუ უფროსობა მიიღო, შესაფერისი აღმოჩნდება ზიზოსთვის): „წარმოიდგინე, ჩვენები გაგიუბულები არიან, უნდა იმას მიგცეთო; სტატსკი სოვეტნიკიო, დიდ პენციას დაიმსახურებსო, რაც უნდა იყოს, ის სულ სხვააო. ის გადაბრუნდება, მოკვდება და შეგრჩება ცარიელი სტატსკი სოვეტნიკობა“ - ამხელს ზიზო ამაყადე თავის მოდასაყოლილ მშობლებს.

რაც შეეხება ანეტა იაზონოვნას, დიდი ზალის სტუმარ ქალბატონს, აქ უფრო მეტად ამწვავებს საკითხს მწერალი: გათხოვილი ქალი „იწვის“ პახომ პახომიჩის სიყვარულით, უარყოფს ქართველს და ქართველობას, მზადაა დაუახლოვდეს სამხედრო პირს და დასცინოს თავის მამას, რომელმაც საქველმოქმედოდ ფული გაიღო: „მამა ჩემს კი ოცდაათი თუმანი შეაწერეს სკოლისა და ამისთანა ბორძიკი კი უნდა ასწავლონ. „Ду, противно!“ (მგალობლიშვილი 1885: 91). ანეტა, უარყოფს რა ქართულ ენას, მას ბორძიკ ენას უწოდებს, ნატრობს, რომ რუსული უფრო კარგად იცოდეს, რათა შეეყვარებულს ქართული „სულიკოს“ ნაცვლად „Душка“ დაუძახოს, რადგან არამცთუ ენა, თავად ქართველებიც უგერგილონი არიან სიყვარულში, ქალთან ურთიერთობაში. თავისი შვილისათვის სახელის შერჩევასაც პახომ პახომიჩს უნდა შეარჩევინოს, მაშინ როდესაც პახომ პახომიჩს ქართული ენა შეუსწავლია, მოსწონს კიდეც და აცხადებს ანეტას საპირისპიროდ: „ეჰ, რას ამბობთ, ქალო? შესაყვარებელი ქართველია და ჩვენ მაგითი მოგვაქვს თავი, რომ ქართველი ქალები გვწყალობენ...“ (მგალობლიშვილი 1885: 90).

მწერალი აქ აგრძელებს გ. ერისთავის პოზიციას და თვლის, რომ დრო არ შეიცვალა ქართველი ქალების ღირსების დასაფასებლად, პირიქით, გაუარესდა, ნიჰილიზმი ყოველივე ქართულისადმი ზნეობის დაცემასაც უწყობს ხელს. ანეტა იაზონოვნა მზადაა ქმარს უღალატოს პახომ პახომიჩთან. ქმარს კი ღვინოს დაუდგამს და ისიც არაფერს შეამჩნევს. ს. მგალობლიშვილი მთელი სისასტიკით ააშკარავებს ქალთა გადაგვარებას, რასაც 1901 წელს ერთ თავის ნოველაში „ჩემი სამშობლო ჩემი გულია“ შიო არაგვისპირელი ათქმევინებს: „საცა გინდა, იქ წამოვალო! ყველაფერს დავივიწყებ!... ჩემი სამშობლო ჩემი გულია, სადაც მე ვიქნები, სამშობლოც იქ იქნება“ (არაგვისპირელი 1919: 57-58). ს. მგალობლიშვილისათვის ასეთი ქართველი ქალი გასაკიცხია, ამიტომ არ ერიდება სატირული საღებავები გამოიყენოს მათი პორტრეტისა და ქმედების გადმოსაცემად. აქ ზოგჯერ ავტორი ნოველის ენასაც დამამცირებელი ლექსიკით გადმოსცემს: „ნეტარების ნაპერწკალი ისარივით „გაუსლიკინებთ ხოლმე“, „ზოგი კისერ გადაგდებით ხარხარებს და სატაცურივით იმტვრევა“, „მარაო უპყრია და კალთაში ნაზად იფართხუნებს“, „ლოყები გუდა-ლეღვივით დაშვებულა“, „ცხვირი ჯუკა“, „ზედა ტუჩს მუდამ იფხლეკდა“ და სხვ. ასეთ მხატვრულ ხერხებს ს. მგალობლიშვილი არც უფრო ადრე დაწერილ, არც შემდგომ შექმნილ ნაწარმოებებში არ იყენებს. ამ ნაწარმოებში კი უარყოფითი გმირები მხოლოდ უარყოფითი საღებავებით შეიძლება გადმოიცეს.

ს. მგალობლიშვილის „დიდ ზალაში“ არაა მაღალმხატვრული ნაწარმოები, ეს უფრო მწერლის გულისტკივილის ღია რეტროსპექციაა ქართველ ქალთა გადაგვარების გამო. აშკარაა, ილიამ სწორად მიიჩნია მისი პუბლიკაციაც „ივერიაში“, რამდენადაც იგი „ნეტარი დედებიდან“ ზნეობადაკარგულ, ქართველობადაკარგულ, უცხოელებზე შეყვარებულ, მედროვე ქალების ჩვენების ტრადიციის გაგრძელებად გამოჩნდება.

ს. მგალობლიშვილის მანერა აქ მოკლებულია მწერლისათვის დამახასიათებელ ესთეტიზმს. შინაარსი და ფორმა ამ პატარა ნაწარმოებისა სრულად შეესატყვისება ერთიმეორეს. მაგრამ მთავარი ეს არაა. ნოველამ მაინც სარკესავით აირეკლა XIX საუკუნის 80-იანი წლების რეალობა და წარმოაჩინა იგი მკითხველის წინაშე. აქ მართო მისი ისტორიული მნიშვნელობაც არ იკვეთება. ეროვნული გულისტკივილი კი თამამად აყენებს ხალხოსან მწერალს 60-იანელების გვერდით.

დამოწმებული ლიტერატურა და წყაროები

არაგვისპირელი 1919: არაგვისპირელი შ., წ. III. ტფილისი, 1919.

ბარათაშვილი 1979: ბარათაშვილი ნ., ბედი ქართლისა. კრებულში: ახალი ქართული ლიტერატურა (XIX ს.), ქრესტომათია, ტ. I. თბილისი, 1979.

მგალობლიშვილი 1885: მგალობლიშვილი ს., დიდ ზალაში. ჟურნალი „ივერია“, №10, 1885.

მინაშვილი... 2013: მინაშვილი ლ., ევგენიძე ი., ქართული ლიტერატურა, წ. II. თბილისი, 2013.

ჭავჭავაძე 1975: ჭავჭავაძე ი., რჩეული ორ წიგნად, ტ. II. თბილისი, 1975.

იმედი 1881: ჟურნალი „იმედი“, №10, №11, №12, 1881.